

Вакулінська Л. М.,
викладач кафедри практики німецької та французької мов
Рівненського державного гуманітарного університету

ОСОБЛИВОСТІ ВИРАЖЕННЯ КАТЕГОРІЇ ЧАСУ У НІМЕЦЬКОМОВНИХ БІБЛІЙНИХ ТЕКСТАХ

Анотація. У статті розглядаються особливості вираження категорії часу у німецькомовних біблійних текстах, аналізуються структурно-граматичні та функціонально-комунікативні ознаки темпоральних одиниць.

Ключові слова: час, темпоральність, структура, комунікація, Біблія, німецька мова.

Постановка проблеми. Час – це категорія, яка існує в об'єктивній свідомості людства, і здавна є предметом різних досліджень. Арістотель стверджував, що час визначає сенс людського буття [1, с. 93]. Людське мовлення застосовується для передачі інформації про явища, віддалені у просторі та часі. Слова, сказані колись, у певному місці, певного часу, можуть мати вплив у майбутньому, в інший час, в іншому місці [2, с. 58]. Тому тексти Біблії, яка писалася багато років тому, і є невичерпним джерелом духовності, привертають сьогодні увагу багатьох науковців. Ця книга реально впливає на процеси комунікації у наші дні, дає відповіді на проблемні питання організації внутрішнього світу людини, її ролі в історичному процесі та у сучасному суспільстві. Дослідження комунікативності тексту звершується у багатьох напрямках, одним з яких є аналіз пізнавальної діяльності читача засобами тексту [3, с. 45]. Текст, як відображення певного фрагмента дійсності, не може існувати поза часом і простором. Відтак кожне висловлювання має власні темпоральні характеристики [4, с. 65]. Категорія темпоральності охоплює всі рівні мови. Біблійні тексти мають сталу кількість засобів вираження темпоральності, які утворюють свою замкнуту лексико-граматичну систему.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорію часу як граматичну категорію досліджували багато вітчизняних та зарубіжних науковців: А.А. Потебня, А.А. Шахматов, А.М. Пешковський, В.В. Виноградов, Н.С. Поспелов, А.В. Бондаренко, Е. Бенвенист, Х. Рейхенбах, Х. Вайнрих та ін. Найбільш плідною сферою досліджень категорії темпоральності у лінгвістиці є роботи у межах теорії функціонально-семантичних полів, яка успішно розроблялась у мовознавстві (В.Г. Адмоні, О.В. Бондаренко, О.В. Гулига, М.М. Гухман, Є.Й. Шендельс та ін.) [1, с. 93]. Серед досліджень функціонально-стилістичних характеристик граматичних засобів вираження темпоральності у художніх текстах слід назвати роботи О. Москальської, П. Петрухіна, Н. Слюсареві [4, с. 65]. Граматична категорія часу у сакральних текстах, а саме у текстах Святого Письма залишаються мало дослідженою, особливо у плані комунікативності.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей вираження категорії часу у біблійних текстах, аналізі структурно-граматичних характеристик одиниць темпоральності, а також особливостей їх функціонування у текстах Святого Письма та комунікативного впливу на читача. Для цього нам необхідно вирішити такі завдання:

1) виділити мовні одиниці вираження темпоральності у біблійних текстах;

2) розглянути їх структурні та граматичні характеристики;

3) виявити функціонально-комунікативні особливості.

Виклад основного матеріалу дослідження. На існування часу у двох категоріях, об'єктивній та суб'єктивній, вказували різні науковці [5, с. 11]. Наприклад, Н.З. Панчишин визначає темпоральність як об'єктивно-суб'єктивну категорію, яка, з одного боку, співвідноситься з об'єктивним (реальним) часом, з іншого – є відображенням часових характеристик і відношень дійсності у свідомості людей, тобто концептуальним і перцептивним часом [1, с. 93]. Категорія часу представлена у біблійних текстах на різних мовних рівнях. Ми розглянемо граматичну сторону категорії часу біблійних текстів, яка охоплює всі рівні мови.

Традиційно темпоральність пов'язана з дієсловами. Час – граматична категорія дієслова, яка є специфічним мовним відображенням об'єктивного часу і служить для темпоральної (часової) локалізації події чи стану, про які йдеться у реченні [6, с. 89]. У німецькій мові для опису подій у теперішньому часі використовується часова форма *Präsens*, для подій у минулому – три часові форми: *Präteritum*, *Perfekt*, *Plusquamperfekt*, майбутні події передаються у *Futur I* та *II*. Шендельс Є.Й. поділяла часові форми дієслів на синтетичні (*Präsens*, *Präteritum*) та аналітичні (*Perfekt*, *Plusquamperfekt*, *Futur I und II*) [7, с. 42, 44]. Усі часові форми поділяються на дві групи: 1) які передають відносне часове значення, та 2) які передають абсолютне часове значення [7, с. 48]. Під абсолютним часовим значенням розуміють співвіднесеність події з моментом мовлення: теперішнім, минулим, майбутнім. Якщо ж дві події співвідносяться одна з одною у часовому просторі, то тоді говорять про відносний час, а саме про одночасність, передування та послідовність. При одночасному перебігу подій уживаються однакові часові форми. При неодноточному перебігу подій використовують різні часові пари: *Perfekt-Präsens*, *Plusquamperfekt-Präteritum*, *Futurum I (Präsens)-Futurum II (Perfekt)*. Дві часові форми, *Plusquamperfekt* та *Futurum II*, «спеціалізуються» на передуванні подій одна одній. Функціональна сфера *Plusquamperfekt* – це передування у минулому, а *Futurum II* відображає передування у майбутньому. Усі варіанти дієслівних часових форм представлені у Біблії.

Найбільше число значень у німецькомовних біблійних текстах має ***Präsens***, який є синтетичною часовою формою і виконує такі функції:

1) відображення події в теперішньому: *Warum tobten die Völker und sinnen Eitles die Völkerschaften?* (Psalm 2:1);

2) відображення повторюваної дії: *Die Sonne geht auf, und die Sonne geht unter; und sie eilt ihrem Orte zu, wo sie aufgeht* (Der Prediger 1:5);

3) характеризує якості підмета;

4) має високий ступінь узагальнення у біблійних виразах, які стали афоризмами: *Wer aber töten wird, der wird dem Gericht*

verfallen sein (Matthäus 5:21); *Glücklich der Mann, der nicht folgt dem Rat der Gottlosen* (Psalm 1:1);

5) входить у сферу Futurum і стає його синонімом: у біблійних текстах він часто виражений словами *bald, in kurzer Zeit, in einigen Tagen*, наприклад, *Und siehe, ich komme bald* (Offenbarung 22:7);

6) історичний Präsens (де події мають особливе значення для мовця і він виражає їх як пережиті на власному досвіді) входить у сферу минулого, заміною Präteritum і стає його синонімом: *Am folgenden Tag sieht er Jesus zu sich kommen und spricht: Siehe, das Lamm Gottes, das die Sünde der Welt wegnimmt. Dieser ist es, von dem ich sagte: Nach mir kommt ein Mann, der vor mir ist, denn er war eher als ich* (Johannes 1:29);

7) імперативний Präsens у біблійних текстах відсутній.

Präsens у Біблії є особливою формою вираження часу. Оскільки характеристика Бога *Ich bin*, та слова *So spricht der Herr* невіддільно присутні як у минулому, так і у теперішньому, і у майбутньому і пронизують усі біблійні книги, то таку дієслівну функцію теперішнього часу можна назвати позачасовою: *Jesus sprach zu ihnen: Wahrlich, wahrlich ich sage euch: Ehe Abraham war, bin ich* (Перш ніж був Авраам. Я є.) (Johannes 8:58); *Jesus Christus ist derselbe gestern, heute und in Ewigkeit* (Hebräer 13:8).

Präteritum – це найпоширеніша у Біблії синтетична форма минулого часу, яка має наступне значення та використання:

1) позначає дію у минулому і використовується для епічного опису подій:

Im Anfang schuf Gott die Himmel und die Erde. Слово „*schuf*“ стоїть у формі Präteritum, що передбачає подальше розгортання подій, виконує описову функцію;

2) має просту синтетичну форму, завдяки якій формується однозначність висловлювання;

3) виражає пережите автором мовлення (так званий презентний претеритум та футурумний претеритум).

Головне значення часової форми **Perfekt** – відобразити подію у минулому, яка якимось чином пов'язана з теперішнім. У біблійних текстах вживається переважно у діалогічному мовленні: *Sie haben mich ohne Ursache gehasst* (Johannes 15:25); *Und sie sprachen zu mir: Die Übriggebliebenen, die von der Gefangenschaft dort in der Landschaft übriggeblieben sind, sind in großem Unglück und in Schmach* (Nehemia 1:3); *... Weil sie den nicht kennen, der mich gesandt hat* (Johannes 15:21). Додаткова функція Perfekt знаходить своє вираження у так званому футурному перфекті, де він може означати завершену у майбутньому дію: *Wenn der Sachwalter gekommen ist, den ich euch von dem Vater senden werde, ... so wird der von mir zeugen* (Johannes 15:26); *Wenn aber jener, der Geist der Wahrheit, gekommen ist, wird er euch in die ganze Wahrheit leiten* (Johannes 16:13); *Wenn sie mich verfolgt haben, werden sie auch euch verfolgen* (Johannes 15:20). Часто його супроводжують темпоральні обставини та прийменники, наприклад *bald, bis*: *Denn ich sage euch, dass ich hinfort nicht mehr davon essen werde, bis es erfüllt sein wird im Reich Gottes* (Lukas 22:16).

Часова форма **Plusquamperfekt** має переважно відносність у часовому просторі і означає передування однієї події іншій у минулому. У біблійних текстах вона використовується у головному реченні і у підрядному: *Wenn ich nicht gekommen wäre und zu ihnen geredet hätte, so hätten sie keine Sünde* (Johannes 15:22). Найчастіше вживається Plusquamperfekt у підрядних реченнях:

- у підрядному з'ясувальному зі сполучниками *dass*: *Als nun der Herr erkannte, dass die Pharisäer gehört hatten, dass Jesus selbst mehr Jünger mache und taufe als Johannes, ... verließ er Judäa...* (Johannes 4:1);

- у підрядному означальному, де демонструє ретроспективне значення: *Ich fragte sie nach den Juden, den Entronnenen, die von der Gefangenschaft übriggeblieben waren* (Nehemia 1:2).

Головне значення часової форми **Futur I** – опис події у майбутньому, що у біблійному контексті найчастіше має пророчий характер, або служить для пояснення причинно-наслідкових зв'язків: *Wenn sie mich verfolgt haben, werden sie auch euch verfolgen* (Johannes 15:20); *Sie werden euch aus der Synagoge ausschließen* (Johannes 16:1); *Aber die alles werden sie tun um meines Namens willen* (Johannes 15:21); *Wahrlich, wahrlich ich sage euch, dass ihr weinen und wehklagen werdet, aber die Welt wird sich freuen; ihr werdet traurig sein, aber eure Traurigkeit wird zur Freude werden* (Johannes 16:20).

Вона має також додаткове значення – вираження припущення стосовно теперішнього часу, так званий модальний футур.

Часова форма **Futur II** вживається рідше, найчастіше у відносному значенні для передачі передування однієї події іншій у майбутньому і теж виконує функцію передачі пророцтва або заповідей: *Wer aber töten wird, der wird dem Gericht verfallen sein* (Matthäus 5:21).

Для вираження темпоральності, крім часових форм дієслів, служать інші синтаксичні та лексичні мовні засоби, які утворюють темпоральне поле з часовими формами як ядром цього поля [7, с. 59]. У структурі складного речення біблійних текстів такими засобами є:

- **темпоральні сполучники** *als, wenn, wie, sooft, solange, indes, derweilen*, які виконують підрядну функцію та означають протяжність часу, та *dabei, zugleich, und*, які відповідають за сурядний зв'язок...;

- **темпоральні прислівники**, які виконують функцію конкретизації часу: *Jetzt gehe ich hin zu dem, der mich gesandt hat* (Johannes 16:5); *Auch ihr nun habt jetzt zwar Traurigkeit* (Johannes 16:22); *Jetzt aber komme ich zu dir* (Johannes 17:13); *Und das Herr des Königs von Babel belagerte damals Jerusalem* (Jeremia 32:2);

- **темпоральні прийменники** у поєднанні з займенниками: *Und es war kein Tag, wie dieser, vor ihm und nach ihm, dass Jehova auf die Stimme eines Menschen gehört hätte* (Josua 10:14); *Das ist mein Name in Ewigkeit, und das ist mein Gedächtnis (mein Gedenkname) von Geschlecht zu Geschlecht* (1. Mose 3:14-15);

- **темпоральні іменники**: *die Gegenwart, die Zeit, das Jahr, der Monat, die Woche, der Tag, der Morgen, die Nacht, Minute...*

... *dieses Jahr war das achtzehnte Jahr Nebukadrezars* (Jeremia 32:1); *Vater, die Stunde ist gekommen* (Johannes 17:1). Вони можуть вживатися з прийменниками: *Es war in den Tagen des Herodes* (Lukas 1:5); *Dies aber habe ich euch von Anfang an nicht gesagt* (Johannes 16:4); *Im Anfang schuf Gott die Himmel und die Erde*. Цей вираз, вжитий на початку Біблії, ставить усю оповідь Святого Письма у рамки часу і означає, що оскільки є початок чогось, то має бути і його завершення. *Ich bin das Alpha und das Omega, spricht der Herr; Gott, der ist und der war und der kommt, der Allmächtige* (Offenbarung 1:8). Цей вираз свідчить, що Бог є початком і кінцем усього процесу, поставленого у рамки часу, і дієслова «є», «був» і «прийде» або «іде» належать Йому, тобто Він охоплює усі часові виміри. Інше місце у Біблії у книзі «Вихід» теж підтверджує позачасове буття Бога: *Da sprach Gott zu Mose: Ich bin, der ich bin*.

Und er sprach: Also sollst du zu den Kindern Israel sagen: „Ich bin“ hat mich zu euch gesandt... Das ist mein Name in Ewigkeit, und das ist mein Gedächtnis (mein Gedenkname) von Geschlecht zu Geschlecht (1. Mose 3:14-15). Іменник *Ewigkeit* теж має темпоральне значення, точніше означає буття поза рамками часу, позачасовість. Іменники можуть мати означення: *Eine kleine Weile, und ihr seht mich nicht, und wieder eine kleine Weile, und ihr werdet mich sehen (Johannes 16:16).* Найточніші часові дані передає сполучення іменника з числівником, яке виконує функцію конкретизації часу: *Im sechsten Monat aber wurde der Engel Gabriel von Gott in eine Stadt... gesandt (Lukas 1:26); Im fünfzehnten Jahr der Regierung des Kaisers Tiberius (Lukas 3:1);* - темпоральні іменники з позначенням процесу у поєднанні з темпоральними прийменниками, які надають висловлюванню значення її завершеності: *Dies aber habe ich euch von Anfang an nicht gesagt (Johannes 16:4);*

- темпоральні прикметники, які можуть бути похідними від темпоральних прислівників та темпоральних іменників: *Ich aber blieb auf dem Berge, wie die vorigen Tage, vierzig Tage und vierzig Nächte (5. Mose 10:10)* – вони характеризують предмет стосовно його часової співвіднесеності.

У біблійних текстах ми маємо справу з подіями, які відбулися у минулому – ретроспективне спрямування. Наявне також перспективне спрямування на події у майбутньому, тобто пророчий характер текстів, яке передається переважно часовою формою Futur I: *Und du, du wirst seiner Hand nicht entrinnen, sondern gewisslich ergriffen und in seine Hand gegeben werden; und deine Augen werden die Augen des Königs von Babel sehen (Jeremia 34:3).*

Категорія часу у Біблії – це об'єктивна форма буття, об'єктивний час реальної дійсності, що означає її плінність. Проте деякі наведені вище приклади свідчать про наявність позачасового буття: *Am folgenden Tag sieht er Jesus zu sich kommen und spricht: Siehe, das Lamm Gottes, das die Sünde der Welt wegnimmt. Dieser ist es, von dem ich sagte: Nach mir kommt ein Mann, der vor mir ist, denn er war eher als ich (Johannes 1:29).*

В основу часової структури біблійних текстів покладено хронологічний принцип. Біблійний час охоплює тривалий період від створення світу до завершення його існування. Наближеність до реального часу визначається контекстом. Присутність автора у різних часових прошарках і у різних біблійних книгах, яка частіше всього виражається словами *So spricht der Herr...*, вказує на когерентну функцію темпоральних одиниць у тексті.

Висновки. Для вираження категорії часу у Біблії використовуються різні мовні засоби. Головну функцію виконують дієслівні конструкції, які презентовані усіма часовими формами. Найчастіше вживана часова форма Präsens, що вказує на реальність присутності Бога у всіх часових вимірах і виконує когерентну функцію. Форма Präteritum виконує описову, епічну функцію. Інші лексичні одиниці (частини мови) у тій чи іншій мірі переймають на себе функцію уточнення часу, його тривалості, проміжку, обмеження, частоти перебігу подій, тощо...

Часова структура Біблії впливає на змістове вираження, що пояснюється проявом об'єктивної функції часу, її зв'язком з сучасністю, та безпосередністю впливу на читача. Об'єктивний часовий фактор вказує на плінність життя, сприяє більш глибокому осмисленню буття, спонукає до правильної оцінки минулого, формує у читача зважене розуміння сучасного та відповідальне ставлення до майбутнього.

Подальші дослідження можуть стосуватися:

- ролі автора у моделюванні часових відносин;
- співіснування двох чи більше часових прошарків у рамках однієї біблійної книги;
- прагматичного аспекту темпоральних засобів у різних біблійних книгах;
- зіставлення і протиставлення часових планів.

Література:

1. Панчишин Н.З. Структурна організація функціонально-семантичного поля темпоральності (на базі латинської мови). Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація». 2016. № 4. С. 93-97.
2. Бацевич Ф.С. Основы коммуникативной лингвистики: підручник. К.: Академія, 2004. 334 с.
3. Луценко В. Основні поняття і категорії комунікативної стилістики тексту. Дивослово. 2007. № 4. С. 45-48.
4. Талаш І. Темпоральна структура тексту як диференціальна ознака стилю. Мандрівець. 2006. № 2. С. 65-68.
5. Монакова И.Ф. Объективирующая функция времени в жанре мемуаров. Филологические науки. 1974. № 3. С. 4-8.
6. Ярцева В.Н. Лингвистический энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия, 1990. 685 с.
7. Шендельс Е.И. Практическая грамматика немецкого языка: учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. М.: Высш. шк., 1988. 416 с.
8. Левковская П.А. Категория времени как одно из средств связи текста мемуарного жанра. Труды МГПИИЯ им. М. Тореза. Вып. 179. М., 1981. С. 19-25.
9. Die Heilige Schrift. R. Brockhaus Verlag Wuppertal. 1980. 1161 S.

Вакулинская Л. Н. Особенности выражения категории времени в немецкоязычных библейских текстах
Аннотация. В статье рассматриваются особенности выражения категории времени в немецкоязычных библейских текстах, анализируются структурно-грамматические и функционально-коммуникативные характеристики темпоральных единиц.

Ключевые слова: время, темпоральность, структура, коммуникация, Библия, немецкий язык.

Vakulinska L. Specific features of expressing the category of time in German biblical texts

Summary. The article deals with the specificity of the category of time in the German bible texts, structural and functional characteristics of temporal units and their role in the communicative influence on the reader.

Key words: time, temporality, structure, communication, Bible, the German language.